

ОБУЧЕНИЕТО ПО РУСКИ ЕЗИК ВЪВ ВОЕННООБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА

Диана Боримечкова
d.borimechkova@rndc.bg

**Военна академия „Г. С. Раковски“
гр. София, бул. „Евлоги и Христо Георгиеви“ № 82
БЪЛГАРИЯ**

***Ключови думи:** обучение по руски език, въоръжени сили, методически принципи, специфика на чуждоезиковото обучение във военната сфера, тенденции*

***Резюме.** В статията се разглежда организацията на учебния процес по руски език в българската военнообразователна система. В диахронен аспект са обобщени основните етапи на обучението по руски език в българските висши военни учебни заведения като функция на конкретни геополитически фактори. Представено е актуалното състояние на обучението по руски език във военната сфера, очертани са основни тенденции и методически принципи. Спецификата на обучаваната аудитория, целите и задачите на обучение обуславят прилагането на конкретна методика, съчетаваща техники от комуникативния подход, принципи за обучение на възрастни, съзнателно-съпоставителни и интерактивни методи, както и елементи от преподаването на чужд език за специални цели. Обучението на военнослужещите по руски език е дейностно ориентирано и насочено към придобиване на езикова и межкултурна компетентност, като същевременно включва подготовка за професионално ориентиран сертификационен изпит по стандарт на НАТО STANAG 6001. Набелязани са насоки за развитие на обучението по руски език във военната сфера въз основа на анализ на потребностите на въоръжените ни сили в контекста на актуалните предизвикателства.*

УВОД

Чуждоезиковото обучение във военната област винаги преследва прагматични цели и е свързано с геополитически фактори, в това число ситуацията в региона, националните интереси и външната политика на държавата, както и нейните съюзници и противници в даден момент. Традиционно чуждоезиковото обучение в българската военнообразователна система включва изучаване на езиците на съседните страни (турски, гръцки, сръбски, румънски), основните европейски езици и руски език. Членството на България в НАТО императивно налага владенето на английски език от българските военнослужещи с цел постигане на оперативна съвместимост със съюзническите сили. Другите езици, изучавани от военнослужещите, имат различен статут и не се изучават масово във военнообразователната система. Обект на настоящата работа е обучението по руски език (РЕ) във въоръжените сили, което към настоящия момент се провежда във Военна академия „Г. С. Раковски“ под формата на

курсове за допълнителна квалификация. Целта на изследването е да се обобщи натрупания опит и през призмата на съвременните принципи на чуждоезиковото обучение да се очертаят актуалните тенденции и насоки за обучението по РЕ във военната сфера, включително от гледна точка на съвременните потребности и предизвикателства.

КРАТЪК ИСТОРИЧЕСКИ ОБЗОР

Обучението по РЕ във военнообразователните учреждения има дълга история и преминава през различни етапи, които са обвързани с конкретни исторически и геополитически обстоятелства и за които са характерни специфични условия, цели и методика на чуждоезиково обучение.

1. Начало на организираното обучение по руски език се полага веднага след Освобождението: през февруари 1878 г. в Пловдив, по заповед на генерал-адютанта княз Дондуков-Корсаков е открит Практически курс за изучаване на руски език [3]. През първите години след Освобождението руското влияние е повсеместно и засяга не само създаването на основните национални институции на Княжество България, но и общото развитие, уточняване и кодифициране на книжовния български език. В стремежа на българската интелигенция „да очисти езика ни от турцизмите“ се възприемат огромен брой русизми, чиито следи „и досега се срещат в административния живот, в съдебната практика, в казармения живот и др.“ [1]. Военни заповеди, положения, подзаконови актове и други разпоредби се издават на руски език; руската военна терминология се възприема при създаването на уставите и всички военни документи; дори учебният процес в новосъздадените военни училища се води на руски език.

2. След Съединението на Княжество България и Източна Румелия и до края на Втората световна война руският език присъства ограничено в системата на военното образование, но запазва своето значение като език, чрез който българското офицерство има възможност да се запознае със световните постижения в различни области на науката и военното изкуство.

3. Периодът след Втората световна война и времето на Студената война се характеризира с абсолютна доминация на руския език в българската образователна и военнообразователна система. Между 1946 и 1951 г. преподаването на РЕ е въведено във Военната академия и във всички висши военни учебни заведения. От 1955 г. Българската армия е член на Организацията на Варшавския договор, чийто официален език за комуникация (*лингва франка*) е руският, така че владението му е непременно условие за повишаването на бойната готовност на въоръжените сили. Хиляди български офицери се изпращат за обучение и завършват военни училища и академии в Съветския съюз, цялата военна техника и въоръжение се заменя със съветски образци и се възприемат всички положения на руската (съветска) военна наука. Същевременно това е период на разцвет в методиката на преподаване на руски език във военната сфера – в условията на 4-5-годишен курс на обучение във висшите военни училища и последващо 3-годишно обучение на офицерите във военна академия, учебните програми предвиждат достатъчно количество учебни часове по РЕ. Освен високия хорариум, благоприятен фактор за обучението е и нивото на предварителна подготовка на обучаваните. Тъй като руският е задължителният чужд език в системата на средното и висшето образование у нас, приблизително до 1989-1990 г. във висшите военни учебни заведения изучаването му се осъществява с характер на опреснителен или „коректировъчен“ курс и продължава с целенасочено профилирано обучение по РЕ съобразно родовете войски на обучаваните. Тази специализация е характерна за всички висши военни училища и за Военна академия „Г. С. Раковски“, където слушателите се

обучават в различни военни профили и, съответно, овладяват военнаучния и военнотеловия стил на РЕ и професионалния език в своята тясна специалност [2].

4. След разпадането на Организацията на Варшавския договор настъпва обрат в чуждоезиковото обучение у нас, като във военните вузове започва процес на редуциране, завършил през 2002 г. с пълно отпадане на руския език от учебните програми на военнообразователните учреждения. Присъединяването на България към Организацията на договор (НАТО) през 2004 г. налага ускорена подготовка по английски език, който заменя руския като *лингва франка* за въоръжените сили.

5. Пълноправното членство на страната ни в НАТО и участието на Българската армия в многонационални учения, операции и мисии предполага високо ниво на езикова компетентност [5]. В изпълнение на тази цел обучението по РЕ е възстановено във Военна академия „Г. С. Раковски“ през учебната 2005-2006 година със създаване на интензивни курсове за първо, второ и трето ниво¹ с продължителност 18 седмици. Разработването на тези курсове се обосновава с необходимостта военнослужещи и цивилни служители от системата на БА и Министерството на отбраната да имат съответните „езикови знания и достатъчни комуникативни умения за общуване на руски език при изпълнение на функционалните им задължения и при ползване на информация“. Съгласно учебната и административна документация за курсовете по РЕ, целите на обучението са обвързани с прилагане на придобитите знания, умения и навици „при изпълнение на функционалните задължения по частите и поделенията в страната или в различни мисии в чужбина“ и „при работа в многонационална работна среда“.

АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО РУСКИ ЕЗИК

Към настоящия момент Регистърът на курсовете във военните академии и висшите военни училища за 2023 г. предназначени за военнослужещите и цивилните служители от Министерството на отбраната, структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната и Българската армия², включва 12 курса по руски език на различни нива, с различна продължителност и форма на обучение. Основният център за обучение по РЕ е Военна академия „Г. С. Раковски“ в София, където се предлагат 11 от курсовете, обявени в Регистъра, от ниво А1 до ниво В2 по ОЕЕР. Провеждането им се осъществява по определен график и в зависимост от броя кандидати, утвърдени за включване в курс.

В периода 2008 – 2023 г. в курсовете по РЕ във ВА се обучават 118 души от трите вида въоръжени сили и родове войски и структури на Българската армия и Министерство на отбраната. Статистиката показва нарастване на броя обучавани в курсовете по РЕ след 2019 г., когато е въведена по-гъвкава организация на курсовото обучение и нови курсове по РЕ с по-малка продължителност. За сравнение, в периода 2008 – 2018 г. едва 30 души изучават руски език в четиримесечни курсове на различни нива, а от 2019 до 2023 г. курсистите са 88 души.

В обучението по РЕ на съвременния етап почти не може да бъде приложен големия методически опит от преподаване на РЕ на военни специалисти, натрупан във военнообразователната система през миналия век. Със смяната на поколенията и геополитическите обстоятелства РЕ има второстепенна роля за въоръжените сили, като нивото на владеенето му рязко е намалено през последните 20 години. За новите поколения обучавани, включително военнослужещи, руският е напълно непознат език,

¹ Във военната област нивата по чужд език са представени съгласно директивите на Бюрото за международна езикова координация на НАТО (BILC) и съответстват на нивата по ОЕЕР приблизително по следния начин: „първо ниво“ – А2; „второ ниво“ – В1; „трето ниво“ – В2.

² https://www.mod.bg/bg/doc/zapovedi/2022/20220224_OX188_P1.pdf

който евентуално се изучава от самото начало. Това обуславя тенденцията да се сформират повече групи за началните нива, а това ограничава възможностите за специализирано, професионално насочено обучение. Така от посочения общ брой курсисти във Военна академия „Г. С. Раковски“ 79 души са преминали обучение по РЕ на начални нива (първо ниво или А1 и А2), но единици от обучаваните продължават изучаването му в курсове за по-високо ниво. Тази тенденция е свързана с различни фактори, сред които липсата на устойчива политика от страна на Министерство на отбраната за развитие на човешките ресурси в областта на чуждоезиковата подготовка и недооценяване важноста на владеенето на други чужди езици освен официалните езици на НАТО (английски и френски) от военнослужещите. Съществен фактор за относително неголемия брой обучавани в курсовете по РЕ са и ограниченията и специфичната организация за провеждането им – обучението се извършва предимно в интензивна форма, с откъсване от служебните задължения за периода на курса.

Въпреки посочените недотам благоприятни условия, статистиката през последните 15 години показва увеличаване на интереса към изучаване на РЕ във военната сфера у нас. Проучването на регламентиращите документи и практиката за чуждоезиково обучение в други държави потвърждава, че на съвременния етап руският език се разглежда като един от важните чужди езици за въоръжените сили на повечето страни-членки на НАТО и се изучава в редица военнообразователни учреждения и езикови центрове.

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО РУСКИ ЕЗИК

Обучението по РЕ в сферата на военното образование и квалификация у нас се основава на теорията и практиката на съвременната методика за чуждоезиково обучение, като се съобразява с принципите, целите и задачите на Общата европейска езикова рамка (ОЕЕР), препоръките на Съвета на Европа в областта на езиковата политика, държавните образователни изисквания по чужд език и добрите практики в чуждоезиковото обучение по руски и по други езици.

Съобразяването на обучението с професионално-кариерните потребности на обучаваните е друго важно регламентирано изискване, посочено в нормативните документи за курсовете по РЕ във военнообразователната система. За разлика от широко прилаганата скала на ОЕЕР и дескрипторите на комуникативната компетентност по нива, в сферата на въоръжените сили на страните-членки на НАТО е възприета и се ползва с по-широка известност друга скала за определяне нивото на езиковата компетентност – стандартизационното споразумение на НАТО STANAG 6001 „Нива на владеене на езика“ (*Language Proficiency Levels*). Най-общо STANAG 6001 е стандарт за провеждане на единен тест за установяване на владеенето на чужд език (*multilevel proficiency test*), който удостоверява комуникативните умения слушане, говорене, четене и писане, не съдържа „граматика и лексика“ като отделен компонент и включва задачи с военна тематика. Ключовият критерий за определяне степента на владеене на чужд език е способността за изпълнение на служебните задължения „в ежедневни ситуации и в общ военен контекст“ [5]. В съответствие с препоръките на Бюрото за международна езикова координация на НАТО (BILC) и българските национални спецификации се организират изпити по чужди езици, включително руски. България е единствената страна-членка на НАТО на Балканите с натрупан опит и изграден процес на организиране и провеждане на сертифициране по РЕ съгласно стандартизационното споразумение на НАТО STANAG 6001, като от 1999 г. насам във ВА „Г. С. Раковски“ се организират и провеждат по две редовни сесии годишно. Въпреки че стандартът STANAG 6001 не е обвързан с определена програма за езиково

обучение, целите на курсовете по РЕ, провеждани у нас, включват подготовка за този специфичен изпитен формат.

МЕТОДИЧЕСКИ ПРИНЦИПИ

Спецификата на обучаваната аудитория от гледна точка на възраст, военно звание, образователен профил, принадлежност към определен вид въоръжени сили или род войски и целите на обучението (получаване на сертификат с оглед бъдещо кариерно развитие и/или изпълнение на служебни задължения) обуславят съчетаването на техники от комуникативния подход, съзнателно-съпоставителни и интерактивни методи, принципи за обучение на възрастни, както и елементи от преподаването на чужд език за специални цели.

Съвременното обучение по РЕ на военнослужещи и други лица от военната сфера е дейностно ориентирано и насочено към придобиване на езикова и межкултурна компетентност. Прилагането на комуникативния подход е в достатъчна степен обосновано в нормативната документация и съответно застъпено при провеждане на курсовете. Учебните програми предвиждат едновременно развитие на всички комуникативни умения с акцент върху продуктивните умения говорене и писане, чието овладяване представлява особена трудност за българската аудитория. За изграждането на езиковата компетентност на съответното ниво в учебния процес по РЕ се използват най-съвременни учебници и дидактични материали по руски език като чужд, издадени в България и в чужбина. По време на епидемичната обстановка във връзка с COVID 19 е натрупан положителен опит от провеждането на дистанционно обучение по РЕ. През 2020 и 2021 г. курсовете по РЕ във ВА „Г. С. Раковски“ (напр., за нива А1, В1.1 и В1.2) са изцяло или частично проведени в дистанционна форма чрез платформата MS Teams. При надлежна предварителна подготовка онлайн обучението дава сходни с присъствената форма резултати, като дори част от курсистите заявяват в анкетите при завършване на курса, че предпочитат такава форма на обучение пред традиционната. Специфичните цели и задачи на обучението, свързани с изучаване на език за специални цели (военна лексика и терминология, военнополови стил и др.) се решават чрез разработване на допълнителни материали на базата на автентични и неутрални източници на актуална информация предимно от електронни ресурси с отворен достъп. Целевата подготовка на курсистите за сертификационния изпит по стандартите на НАТО се изгражда на основата на специално разработени примерни тестове и задачи по съответните речевни умения.

Дейностно ориентираното обучение се признава от ОЕЕР и от концепциите на андрагогиката, продължаващото обучение и езика за специални цели като най-ефективно при обучението на възрастни [6]. Чуждоезиковото обучение на военнослужещите, притежаващи определен образователен ценз, професионален и жизнен опит, трябва да отчита принципите на андрагогиката и бъде целенасочено, практическо, да удовлетворява стремежа към аналитичност, съзнателно осмисляне на новата информация и самостоятелно учене [7]. Съзнателно-съпоставителният подход е един от обосноващите инструменти, прилагани в процеса на придобиване на езикова компетентност (граматична, фонологична и пр.), например при изучаване на граматични категории, които липсват в родния език на обучаваните, както и за съпоставяне на сходни явления в родния и в целевия език на обучаваните [4]. Изграждането на социокултурна и межкултурна компетентност е от особена важност за постигане целите на обучението по РЕ на военнослужещи, провеждано в извънезикова среда и при недостиг на предварителни знания за географски, исторически, културни и други особености на рускоезичните държави. Прилагането на техники от проблемно базираното обучение (презентации, ролеви игри, уеб-куестове,

организиран дискусии и др.) способства за повишаване на мотивацията, активиране на теоретични знания в речева практика и осигурява комуникативни ситуации, сходни с реалните.

БЪДЕЩИ НАСОКИ

Съществуващите учебни програми по РЕ, разработени въз основа на препоръките на ОЕЕР по нива, не решават в достатъчна степен задачата за формиране на знания в областта на военната лексика и терминология. Въпреки това в реалната практика „военната“ тематика е силно застъпена поради особеностите на средата на обучение. В тази връзка една от насоките за развитие на обучението по РЕ във военната сфера е създаването на осъвременено учебно съдържание, което от една страна да включва изграждане на задължителните елементи на езиковата и комуникативната компетентност, а от друга още от началните етапи на обучението да развива лексикални и социокултурни знания, както и стратегически компетенции в професионалната (военната) област. Методическото разработване на специализирано обучение по РЕ на основата на концепциите за език за специални цели и включването му в подходяща за учебния процес форма според нивото на съответния курс несъмнено ще подобри изпълнението на целите и задачите на езиковата квалификация във въоръжените сили. За целта е необходимо извършване на анализ на потребностите, който да отчита редица организационно-методически и социално-политически фактори. Несъмнено всяко чуждоезиково обучение и особено специализираната чуждоезикова подготовка е дълъг процес, изискващ целенасочени и консистентни усилия както от страна на обучаващите институции, така и на самите обучавани [8]. Затова е необходимо да се извърши обосновано предвиждане за бъдещите потребности във връзка с използването на руския език за военни цели в светлината на актуалните предизвикателства за въоръжените сили в динамичната среда за сигурност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въз основа на представения обзор се прави извода, че обучението по руски език във военнообразователната система, провеждано под формата на курсове за допълнителна езикова квалификация, се опира на сериозни традиции и се базира на препоръките на ОЕЕР и принципите на андрагогиката. Специфичните цели и задачи на обучението по руски език във военната сфера налагат подготовка за професионално ориентиран сертификационен изпит съгласно стандартизационно споразумение на НАТО STANAG 6001. Анализът на натрупания опит и осмислянето на актуалните и бъдещите потребности на въоръжените сили, свързани с използването на РЕ във военната сфера, включително във връзка с бъдещи операции по поддържане на мира, очертават следните насоки пред обучението: по-нататъшно проучване и прилагане на релевантни методически принципи и подходи; продължаване на усилията за въвеждане на иновационни образователни технологии; интензифициране на социокултурния компонент на обучението като средство за постигане на межкултурна осведоменост; актуализиране на съществуващите учебни програми и разработване на ново учебно съдържание за курс по „военен руски език“ на основата на концепциите за език за специални цели.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Андрейчин Л., Из историята на нашето езиково строителство, София, 1986
- [2] Георгиева В. и др., 70 години катедра „Езиково обучение“, ВА „Г. С. Раковски“, София, 2021
- [3] Николов С. Българската конница 1878-1912 г., ВА „Г. С. Раковски“, София, 2021
- [4] Попов К. Типичные для болгар трудности в русском языке, София, 1974
- [5] Спецификации на изпита за определяне нивото на владеене на руски език за Министерството на отбраната на Република България в съответствие със стандартизационно споразумение на НАТО STANAG 6001 (второ редактирано издание):
https://www.mod.bg/bg/doc/zapovedi/2020/20200219_Specifikatsii_STANAG_izmeneni.pdf
- [6] Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume, Council of Europe. Strasbourg; 2020.
- [7] Knowles, M. et al. Andragogy in Action. Applying Modern Principles of Adult Education, San Francisco: Jossey-Bass. 1984.
- [8] NATO. ALingP-1 Linguistic Support for Operations, 2011

TEACHING RUSSIAN IN MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Diana Borimechkova

d.borimechkova@rndc.bg

***Rakovski National Defence College
82, Evlogi i Hristo Georgievi Blvd., Sofia,
BULGARIA***

Key words: teaching Russian, armed forces; methodological principles, specifics and tendencies of military language education

Abstract. The article discusses the organization of the Russian language learning process in the Bulgarian military education system. From a diachronic perspective, it summarizes the main stages of Russian language education in Bulgarian higher military institutions as influenced by specific geopolitical factors. The article presents the current state of Russian language education in the military sphere, outlines the main trends and methodological principles. The specificity of the trained audience, as well as the objectives and tasks of training, determine the application of a specific methodology that combines techniques from the communicative approach, principles of adult education, comparative and interactive methods, and elements of teaching a foreign language for special purposes. Russian language training is activity-oriented and aims to acquire linguistic and intercultural competence, while also including preparation for a professionally-oriented certification exam according to the NATO Standardization Agreement STANAG 6001. Guidelines for the development of Russian language training in the military sphere are outlined based on an analysis of the needs of our armed forces in the context of current challenges.